พระราม - พระยาพรหมจักร: พลวัตอุดมคติจากวรรณกรรมลายลักษณ์อินเดีย–ไทยวน*

Phra Ram – Phraya Phrommachak: Ideological Dynamics from Written Literature of India -Tai Yuan *

ชวรินทร์ คำมาเขียว[1] /วรวรรธน์ ศรียาภัย[2] /บุญยงค์ เกศเทศ[3] /จารุวรรณ เบญจาทิกุล[4]
Chawarin Khammakhiao[1]/Warawat Siyabhaya[2]/Boonyong Ketthet[3]/
Charuwan Benchathikul[4]

[1,2,4]คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา, พะเยา 56000, ประเทศไทย
[1,2,4]School of Liberal Arts, University of Phayao, Phayao 56000, Thailand
[3]คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น 40002, ประเทศไทย
[3]Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, Khon Kaen 40002, Thailand

Corresponding author. Email: chawarin5academic@gmail.com

Received: May 31, 2021
Revised: August 21, 2021
Accepted: August 26, 2021

Abstract

This article has essential objectives to study the background of Ramayana and Phrommachak in Indian and Tai Yuan literature and the ideological dynamics of Phra Ram and Phraya Phrommachak characters. The study results revealed that the Valmiki version of the Ramayana originated from the narrative of a person regarded as a hero in ancient India until it evolved into an important literary figure in Brahmanism. As for Phrommachak,

*บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง พลวัต “พระราม” ในวรรณกรรมนิทานลายลักษณ์ฉบับอินเดียและกลุ่มชาติพันธุ์ไท หลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยพะเยา

a source from the Ramayana version of Phra Buddha Yod Fa Chulalok (the Great Phrommachak version) has been cut to adapt the story to the Buddhist ideas, social values, and culture of the Tai Yuan ethnic group. It also made me aware that in Indian society and the society of the Tai Yuan ethnic group in ancient times, religious ideas were used as an essential tool for norms and discipline social behavior. As for the study of the ideal, the dynamic of the Phra Ram and Phraya Phrommachak characters, has results of the study revealed that the key factors contributing to the perfect dynamic of the Phra Ram characters towards becoming Phraya Phrommachak are due to the following essential conditions: Buddhist concept the social and cultural values of the Tai Yuan ethnic group. The main dynamic of which was the transition from “Avatar” to “Bodhisattva” and changing roles “Guardian deity” had become “a person who pursued charisma” according to Buddhist concepts. The process of change that occurs was the dynamic of the Phra Ram and Ramayana characters that appeared in the culture of the Tai Yuan ethnic group.

Keywords: Phra Ram, Phraya Phrommachak, Ideological dynamics

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์ภูมิหลังของวรรณกรรมเรื่องรามายณะฉบับอินเดีย และเรื่องพรหมจักรฉบับไทยยวน เพื่อนำไปสู่การศึกษาพลวัตอุดมคติของตัวละครพระรามและพระยาพรหมจักร วิธีดำเนินการศึกษาเริ่มจากเก็บข้อมูลการประกอบสร้างเนื้อหาตัวบทและตัวละครเอก พระรามกับพระยาพรหมจักร แล้วจึงวิเคราะห์พลวัตอุดมคติของตัวละครตามแนวคิดการสร้างตัวละคร พลวัต และสัญญะวิทยา จากการศึกษาพบว่า เรื่องรามายณะมาจากเรื่องเล่าของวีรบุรุษในอินเดียยุคโบราณ ส่วนพรหมจักรมีที่มาจากรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พลวัตอุดมคติของตัวละครพระรามและพระยาพรหมจักรเกิดจากแนวคิดพุทธศาสนา ค่านิยมทางสังคม และวัฒนธรรม

ของคนไทยวน ส่งผลให้ตัวละครพระยาพรหมจักรเปลี่ยนสถานะจากนารายณ์อวตารเป็นพระโพธิสัตว์ และเปลี่ยนบทบาทจากวีรบุรุษปราบอธรรม มาเป็นวีรบุรุษบำเพ็ญทานบารมี ทั้งตัวละครพระรามและพระยาพรหมจักรต่างได้รับการยกย่องให้เป็นบุคคลในอุดมคติ

คำสำคัญ : พระราม พระยาพรหมจักร พลวัตทางอุดมคติ

บทนำ

วรรณกรรมพระราม มีถิ่นกำเนิดอยู่ในชมพูทวีปหรือประเทศอินเดีย เนื้อหาเป็นเรื่องราวของพระนารายณ์เทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่องค์หนึ่งในศาสนาพราหมณ์ที่อวตารลงมาเป็นมนุษย์ชื่อว่า “ราม” หรือ “พระราม” เพื่อปราบฝ่ายอธรรมในโลกมนุษย์ ทว่าบทบาทหน้าที่และความสำคัญของวรรณกรรมพระรามมิได้จบอยู่เพียงแค่การเล่าเรื่องราวของพระนารายณ์ที่อวตารมาเป็นพระรามเพื่อปราบยักษ์พาลเท่านั้น แต่วรรณกรรมพระรามยังทำหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ สรรเสริญและหล่อหลอมอุปนิสัยของชนชาวฮินดูให้รู้จัก “เชิดชู” และ “ภักดี” ต่อวีรบุรุษของตนซึ่งก็คือพระรามกอปรกับเนื้อหาของเรื่องที่เต็มไปด้วยอรรถรสทั้ง บู๊ล้างผลาญ แฟนตาซี ดราม่า อารมณ์ขัน และปรัชญาในการดำเนินชีวิตจึงทำให้วรรณกรรมพระรามได้รับความนิยมและผลิตซ้ำหลายต่อหลายครั้งจนแพร่หลายไปทั่วทั้งชมพูทวีปรวมถึงดินแดนต่าง ๆ และก็ดูเหมือนว่าในทุกที่ที่เดินทางไปถึงนั้นวรรณกรรมพระรามจะได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีจนกลายสถานะเป็นวรรณกรรมในท้องถิ่นนั้น ๆ ไปโดยปริยาย

พรหมจักร คือ ผลผลิตหนึ่งในการเดินทางมาของวรรณกรรมพระรามสู่ดินแดนล้านนาซึ่งเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน ความน่าสนใจอยู่ที่ตัวละครเอกของเรื่องคือ “พระราม” ได้ถูกปรับเปลี่ยนสถานะภาพจาก “นารยณ์อวตาร” ตามแนวคิดของศาสนาพราหมณ์มาเป็น “พระโพธิสัตว์” ตามแนวคิดทางพุทธศาสนา ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวถือเป็น “พลวัตอุดมคติ” อย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นกับตัวละครพระรามในชื่อพระยาพรหมจักร และจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้เอง จึงนำมาสู่คำถามของผู้วิจัยที่ว่าพลวัตอุดมคติของตัวละครพระรามมีกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างไร รวมไปถึงสถานะและบทบาทใหม่ของตัวละครพระรามในชื่อพระยาพรหมจักรมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับมิติทางสังคมและวัฒนธรรมของคนไทยวนอย่างไร และจากคำถามที่เกิดขึ้นจึงนำมาสู่กระบวนการศึกษา

วิเคราะห์จนถึงขั้นของการได้รับคำตอบ ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าจากคำตอบที่ได้รับจะทำให้เราได้เรียนรู้และเข้าใจถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตัวละครพระรามและพระยาพรหมจักรได้เป็นอย่างดี ขณะเดียวกันก็ทำให้เราเข้าถึงความเป็นตัวตนของชาวไทยยวนที่ถูกประกอบสร้างผ่านเนื้อหาและพฤติกรรมของตัวละครพระยาพรหมจักร

ทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยได้ทำการจัดแบ่งข้อมูลออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศึกษาวรรณกรรมพระรามเรื่องรามายณะและรามเกียรติ์ จำนวน 3 เรื่องโดยเริ่มจากการศึกษาผลงานของ สมพร สิงห์โต เรื่อง **ความสัมพันธ์ระหว่างรามายณะของวาลมีกิ และรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1** จากผลการศึกษาของสมพรแสดงให้เห็นว่ารามายณะเป็นวรรณกรรมที่มีความสำคัญกับชาวฮินดูเป็นอย่างมากทั้งความสำคัญในแง่ประวัติศาสตร์คือ การเป็นอิติหาส ที่หมายถึงเรื่องราวของวีรบุรุษ ความสำคัญในแง่ของวรรณคดีคือ การเป็นมหากาพย์ที่มีความไพเราะ และความสำคัญในแง่ของศาสนาคือ การเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ ในแง่ความสัมพันธ์กับรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 สมพรพบว่าสาระสำคัญที่ปรากฏในรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 มีความสอดคล้องกับรามายณะแม้ว่ารามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 จะมีการดัดแปลงแต่งเติมเนื้อหาให้เข้ากับบริบทของสังคมไทยก็ตาม (Singto, 1977) งานวิจัยเรื่องที่ 2 ที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาคือ ผลงานวิจัยของ พรรณี กัมมสุทธิ์ เรื่อง **บทบาทความเป็นผู้นำของพระรามในรามเกียรติ์** ผลการศึกษาของพรรณีชี้ให้เห็นว่าพระรามมีลักษณะของผู้นำที่ยิ่งใหญ่ตามทฤษฎีมหาบุรุษซึ่งเป็นลักษณะที่พิเศษเหนือกว่าบุคคลทั่วไปเรียกว่าผู้มีบุญญาธิการ นอกจากนี้ในการสร้างภาวะความเป็นผู้นำของพระรามนั้นอาศัยอำนาจ 2 ประเภท คืออำนาจตามธรรมเนียมประเพณีและอำนาจบารมีเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมอำนาจการปกครองให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเชื่อฟังและเต็มใจในการปฏิบัติงาน (Kammasut, 2001) ส่วนงานวิจัยเรื่องที่ 3 ที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาคือผลงานของ วิภาวี โชติมณี เรื่อง **การวิเคราะห์วีรรสในรามเกียรติ์ฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2** จากผลการศึกษาวิภาวีพบว่ารามเกียรติ์ฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 นั้น วีรรสด้านรณวีระหรือความมุ่งมั่นในการต่อสู้มีความโดดเด่นมากที่สุด รองลงมาคือวีรรสด้านธรรมวีระหรือความมุ่งมั่นในการทำหน้าที่ ส่วนวีรรสที่ไม่ปรากฏอยู่เลยคือทานวีระหรือความมุ่งมั่นในการเสียสละ (Chotmani, 2000)

กลุ่มที่ 2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวรรณกรรมเรื่อง พรหมจักร จำนวน 2 เรื่อง เริ่มด้วยการศึกษาผลงานของ ประคอง กระแสชัย เรื่อง **วรรณกรรมลานนาไทยเรื่องพรหมจักร : การศึกษาเชิงวิเคราะห์** จากผลการศึกษาประคองพบว่าอักษรและอักขระวิธีที่ใช้ในการบันทึกพรหมจักรได้แบบอย่างมาจากตัวอักษรและอักขรวิธีแบบมอญ หริภุญชัย ส่วนเนื้อหาของเรื่องพบว่าได้เค้าโครงเรื่องมาจากรามเกียรติ์โดยผู้แต่งนำมาดัดแปลงแก้ไขให้เป็นชาดกเพื่อใช้อบรมสั่งสอนผู้อ่านผู้ฟังให้ตั้งมั่นในคุณธรรม (Krasaechai, 1986) ส่วนงานวิจัยเรื่องที่ 2 ที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาคือ ผลงานของวุฒินันท์ ชัยศรี เรื่อง **พรหมจักร : การศึกษารามเกียรติ์ฉบับล้านนาในฐานะวรรณคดีชาดก** จากผลการศึกษาวุฒินันท์พบว่า พรหมจักรมีรูปแบบการประพันธ์คล้ายคลึงกับอรรถกถาชาดกและปัญญาสชาดกกล่าวคือ มีปัจจุบันวัตถุ อดีตวัตถุ และสโมธาน ส่วนลักษณะสำคัญที่ปรากฏในเรื่องคือ การแทรกความเชื่อเรื่องบุญกรรม ทำให้เนื้อเรื่องดำเนินไปภายใต้กฎแห่งกรรมอันถือเป็นแนวคิดสำคัญเพื่อใช้สั่งสอนผู้ฟังและผู้อ่านให้ตั้งมั่นในศีลธรรม (Chaisi, 2011)

กลุ่มที่ 3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประกอบสร้างตัวละครในวรรณกรรมพระรามจำนวน 2 เรื่อง ได้แก่เรื่องงานวิจัยของ ศิวดล วราเอกศิริ เรื่อง **อัตลักษณ์ของนางสีดาในรามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ ของไทย** จากการศึกษาของศิวดลพบว่าคุณสมบัติที่กำหนดความเป็นนางสีดาในรามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ ของไทยมีทั้งหมด 7 ประการ ได้แก่ 1. ภูมิหลัง 2. ชาติกำเนิด 3. ลักษณะภายนอก 4. ลักษณะพิเศษ 5. ช่วงชีวิต 6. พฤติกรรมและการแสดงออก และ 7.การเป็นคู่บุญของบุรุษเพศ คุณสมบัติต่าง ๆ เหล่านี้ซึ่งเมื่อประกอบกันเข้าแล้วจะหมายถึงนางสีดาในรามเกียรติ์ (Waraeksiri, 2016) งานเรื่องที่ 2 ที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาคือ งานวิจัยของพัชลินจ์ จีนนุ่น เรื่อง **การวิเคราะห์หนุมานในรามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ** โดยในงานวิจัยเรื่องนี้ พัชลินจ์ ได้ทำการศึกษาหนุมานซึ่งถือเป็นตัวละครสำคัญตัวหนึ่งในวรรณกรรมพระราม โดยเปรียบเทียบหนุมานในรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 กับรามเกียรติ์สำนวนท้องถิ่นต่าง ๆ ผลการศึกษาพบว่ารามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 มีวัตถุประสงค์ที่จะสอนเรื่องการเป็นข้าราชการที่ดี โดยกวีมุ่งสร้างหนุมานให้เป็นตัวละครที่สมจริงและอยู่ในอุดมคติ ส่วนรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่นส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันคือ ฉบับล้านนาและฉบับอีสานมุ่งเพื่อใช้ในการสอนศาสนา ฉบับภาคตะวันตกและฉบับภาคใต้มุ่งเพื่อความบันเทิงขณะเดียวกันลักษณะสำคัญของหนุมานที่ปรากฏในรามเกียรติ์ทุกเรื่องคือ การเป็นทหารที่มีความจงรักภักดีและมีความสามารถทางการรบซึ่งเป็นลักษณะที่สำคัญที่สุดของผู้ที่มีสถานะทหาร (Cinnun, 2004)

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำองค์ความรู้ที่ได้มาปรับใช้เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์พลวัตอุดมคติของตัวละครพระรามและตัวละครพระยาพรหมจักรรวมถึงที่มาและพลวัตด้านเนื้อหาของรามายณะและพรหมจักรตามลำดับ

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิหลังของรามายณะและพรหมจักร
2. เพื่อศึกษาพลวัตอุดมคติของตัวละครพระรามและตัวละครพระยาพรหมจักร

ขอบเขตการวิจัย

1. ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์

ผู้วิจัยได้คัดเลือกวรรณกรรมพระรามจำนวน 2 เรื่อง เพื่อเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ ได้แก่

1.1 มหากาพย์รามายณะของวาลมิกิ ฉบับแปลเป็นภาษาไทยโดยศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. กุสุมา รักษมณี และคณะ ปี 2554

1.2 พรหมจักร ฉบับปริวรรตโดย สิงฆะ วรรณสัย ต้นฉบับภาษาไทยวน (ล้านนา) วัดขี้เหล็ก ตำบลบ้านกลาง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

2. แนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์

ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้แนวคิดเพื่อเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ ดังนี้

2.1 แนวคิดเรื่องการสร้างตัวละคร (Characterization)

2.2 แนวคิดเรื่องพลวัต (Dynamic)

2.3 แนวคิดเรื่องสัญญะวิทยา (Semiology)

3. วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการวิจัย ดังนี้

3.1 รวบรวมข้อมูลจากรามายณะฉบับวาลมิกิและพรหมจักร

3.2 วิเคราะห์ข้อมูลการประกอบสร้างเนื้อหาตัวบทของรามายณะ

ฉบับวาลมิกิและพรหมจักรเพื่อนำไปสู่การศึกษาพลวัตอุดมคติของตัวละครพระรามและพระยาพรหมจักร

3.3 นำเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

3.4 สรุป อภิปรายผล และให้ข้อเสนอแนะ

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. รู้และเข้าใจภูมิหลังของรามายณะและพรหมจักร
2. รู้และเข้าใจลักษณะสังคมอินเดียและลักษณะสังคมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน
3. เข้าใจกระบวนการเกิดพลวัตอุดมคติของตัวละครพระรามและตัวละครพระยาพรหมจักร

ผลการศึกษา

ภูมิหลังรามายณะและพรหมจักร

เพื่อให้ได้ผลการศึกษาที่ละเอียดผู้วิจัยจึงแบ่งการศึกษาภูมิหลังของรามายณะและพรหมจักรออกเป็น 2 ประเด็น คือ การศึกษาภูมิหลังด้านเนื้อหา และการศึกษาภูมิหลังด้านการประพันธ์ ดังนี้

รามายณะ : ภูมิหลังด้านเนื้อหา

รามายณะของวาลมิกิถือเป็นมหากาพย์สำคัญของอินเดียที่ได้รับการยกย่องและเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายคู่กับมหากาพย์มหาภารตะ โดยชื่อเรื่องมีความหมายว่า “เรื่องราวของพระราม” สันนิฐานว่าแต่งขึ้นในช่วง 300-500 ปีก่อนคริสตกาลเชื่อว่ามีต้นกำเนิดจากเรื่องเล่าของชนเผ่าอารยันในประเทศอินเดีย และเป็นการเล่าสืบต่อกันมาอย่างยาวนานในลักษณะของ “อักขาน” ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่ใช้สำหรับการร้องเล่นคล้ายเสภาของไทย ส่วนที่มาของเนื้อหานั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานอรรถาธิบายไว้ว่า รามายณะจัดเป็นหนังสือประเภท “อิติหาส” ซึ่งเป็นหนังสือที่แสดงตำนานวีรบุรุษ คือ กษัตริย์นักรบต่อมามีการเล่าเรื่องกันไปทำให้เรื่องมีความวิจิตรพิสดารมากขึ้นจนบุรุษนั้นกลายเป็นเผ่าพงศ์เทวดาไป (Mongkutklaochaoyuhua, 1941, p. 996) เช่นเดียวกับพระวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรที่ได้ประทานข้อคิดเห็นว่า วรรณกรรมพระราม

น่าจะเป็นเรื่องชีวิตจริงของชาวอินเดียคนหนึ่งในอดีตซึ่งเป็นวีรบุรุษที่มีความเที่ยงธรรมจนมีคนศรัทธาเลื่อมใสและได้เล่าสืบต่อกันมา (Prince Phithayalappharuethiyakon, 1963, p. 12)

นอกจากนี้นักวิชาการรุ่นหลังอย่าง นาวิน วรรณเวช ยังอธิบายถึงที่มาและพัฒนาการของรามายณะไว้อย่างน่าสนใจโดยอ้างอิงหลักฐานจากเนื้อหาในพาลกัณฑ์สรรคแรก ในรามายณะที่กล่าวถึงตอนที่ฤษีวาลมีกิถามฤษีนารทะว่า วีรบุรุษผู้ทรงธรรมซึ่งเปรียบดุจบุคคลอุดมคตินั้นคือใคร แล้วฤษีนารทะก็เล่าเรื่องพระรามให้ฟังอย่างย่อ และในอุตตรกัณฑ์ ตอนที่ “กุศ-ลวะ” สองพี่น้องศิษย์พระฤษีวาลมีกิได้ไปขับขานเรื่องรามายณะในพิธีอัศวเมธอันเป็นเหตุให้นางสีดาได้กลับมาพบพระรามอีกครั้งและพระแม่ธรณีเสด็จมารับนางกลับสู่พื้นดินดังเดิม ซึ่งนาวินได้ให้คำอธิบายว่าการที่ฤษีวาลมีกิได้ทราบเรื่องพระรามจากฤษีนารทะและการเล่าเรื่องรามายณะเฉพาะพระพักตร์ของพระรามนั้นจะมีเค้าความจริงทางประวัติศาสตร์หรือไม่นั้นไม่สามารถทราบได้ แต่สิ่งที่สามารถอนุมานได้ก็คือการขับลำนำเล่าเรื่องพระรามและรามายณะแบบมุขปาฐะน่าจะมีอยู่ก่อนที่จะมาเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งฤษีวาลมีกิอาจได้ยินเรื่องมาแล้วจึงนำมาผูกเรื่องร้อยกรองขับลำนำและสอนศิษย์ต่อมาก็เป็นได้ (Wanwet, 2015)

จากรายละเอียดข้างต้นแสดงให้เห็นว่าจุดเริ่มต้นของรามายณะนั้นมีที่มาจากเรื่องเล่าที่มุ่งสดุดีหรือสรรเสริญวีรบุรุษที่น่าจะมีสถานะเป็นเพียงแค่ “ปุถุชนธรรมดา” ต่อมาเนื้อหาของเรื่องได้มีพัฒนาการขึ้นตามลำดับจนยกสถานะจากเรื่องเล่าของปุถุชนธรรมดามาเป็น “วรรณกรรมศักดิ์สิทธิ์” ด้วยวิธีการร้อยเรียงอย่างมีแบบแผนพร้อมกับแทรกแนวคิดทางศาสนาพราหมณ์ลงไปจนปุถุชนธรรมดากลายสถานะมาเป็นเทพเจ้าผู้ใหญ่ รามายณะแบ่งเนื้อหาออกเป็น 7 กัณฑ์ แต่ละกัณฑ์มีการแบ่งเป็นสรรคซึ่งมีจำนวนมากน้อยแตกต่างกันเนื้อเรื่องแต่ละกัณฑ์มีดังนี้

พาลกัณฑ์ กล่าวถึงการกำเนิดพระรามจนถึงการอภิเษกกับนางสีดา

อโยธยากัณฑ์ กล่าวถึงนางไกยเกยียุให้ท้าวทศรถเนรเทศพระรามให้ออกไปอยู่ในป่า

อารัณยกัณฑ์ กล่าวถึงพระราม พระลักษมณะ และนางสีดาเดินป่าจนถึงตอนที่ราวณะลักพาตัวนางสีดา

กิษกินทากัณฑ์ กล่าวถึงพระรามผูกมิตรกับ สุครีพวานร เจ้าเมือง กิษกินธาเพื่อขอให้ช่วยออกตามหานางสีดา

สุนทรกัณฑ์ กล่าวถึงหนุมานไปตามนางสีดาที่กรุงลงกาและเผากรุงลงกา

ยุทธกัณฑ์ กล่าวถึงการทำสงครามระหว่างพระรามกับราวณะจนพระรามได้นางสีดากลับคืน

อุตตรกัณฑ์ เป็นเรื่องปกิณกะเกี่ยวกับการกำเนิดตัวละครการเนรเทศนางสีดา กำเนิดโอรสของพระราม จนถึงนางสีดาคืนสู่พระแม่ธรณีและพระรามเสด็จคืนสู่วิษณุภาพ

ในโลกอินเดียโบราณรามายณะจัดเป็นวรรณกรรมที่มีบทบาทสำคัญทั้งในฐานะวรรณกรรมทางศาสนาและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับทางการเมือง ในฐานะของวรรณกรรมทางศาสนา ดังที่ผู้วิจัยได้เคยกล่าวมาแล้วว่ารามายณะมีพัฒนาการมาจากเรื่องเล่าของวีรบุรุษคนหนึ่งในอินเดียที่มีสถานะเป็นเพียงปุถุชนธรรมดา ฉะนั้นการมีพัฒนาการจนถึงขั้นของการได้รับยกย่องให้เป็นมหากาพย์ที่ยิ่งใหญ่จึงไม่น่าจะใช่เหตุบังเอิญแต่เป็นความจงใจของฤษีวาลมิกิที่ต้องการใช้รามายณะเป็นเครื่องมือสำคัญในการสถาปนาความยิ่งใหญ่ให้แก่พระนารายณ์มหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ตามความเชื่อของชนชาวฮินดู ขณะเดียวกันฤษีวาลมิกิก็ต้องการให้พระรามในสถานะของเทพอวตารเป็นผู้วางรากฐานความดีงามทั้งปวงตามหลักศาสนาพราหมณ์ด้วยเช่นกัน

ตามหลักคิดของศาสนาพราหมณ์เชื่อว่าเมื่อใดที่ไตรโลกเกิดทรยุค พระนารายณ์ซึ่งบรรทมอยู่ ณ เกษียรสมุทรจะตื่นขึ้นพร้อมกับทำหน้าที่สำคัญของตนคือ กำจัดทรยุคนั้นให้สิ้นไปด้วยการ “อวตาร” ซึ่งหมายถึงการแบ่งภาคมาเกิด การอวตารของพระนารายณ์มีมากแต่ที่นิยมและเป็นที่รู้จักทั่วไปมีเพียง 10 ปาง โดยแบ่งตามยุค ได้แก่

กฤตยุค ประกอบด้วย

ปางที่ 1 **มัตสยาวตาร** อวตารเป็น ***ปลา*** เพื่อช่วยให้มนุษย์และสัตว์พ้นจากน้ำท่วมโลก

ปางที 2 **กูรมาวตาร** อวตารเป็น **เต่า** เพื่อช่วยเทวดาและอสูรกวนเกษียรสมุทร

ปางที่ 3 **วราหาวตาร** อวตารเป็น ***หมูป่า*** เพื่อปราบอสูรนามว่าหิรัณยากษะ ที่ลักเอาแผ่นธรณีไปม้วนเหน็บไว้ข้างกาย

ปางที่ 4 **นรสิงหาวตาร** อวตารเป็น ***นรสิงห์*** เพื่อปราบอสูรนามว่าหิรัณยกศิปุ

ไตรดายุค ประกอบด้วย

ปางที่ 5 **วามนาวตาร** อวตารเป็น ***พราหมณ์เตี้ย*** เพื่อปราบอสูรนามว่าพาลี

ปางที่ 6 **ปรศุรามาวตาร** อวตารเป็น ***พราหมณ์*** ผู้ใช้ขวานเพชรเป็นอาวุธเพื่อปราบพระเจ้าอรชุนกษัตริย์ผู้ปราศจากคุณธรรม

ทวาบรยุค ประกอบด้วย

ปางที่ 7 **รามาวตาร** หรือ **รามจันทราวตาร** อวตารเป็น ***พระราม*** เพื่อปราบอสูรชื่อราวณะ

ปางที่ 8 **กฤษณาวตาร** อวตารเป็น ***พระกฤษณะ*** เพื่อปราบเหล่าคนชั่วที่อยู่ในโลกนอกจากนั้นยังเป็นผู้อบรมสั่งสอนพระอรชุนในด้านธรรมะต่าง ๆ

และ**กลียุค ประกอบด้วย**

ปางที่ 9 **พุทธาวตาร** อวตารเป็น ***พระพุทธเจ้า***

ปางที่ 10 **กัลกยาวตาร** หรือ **กัลกิยาวตาร** อวตารเป็นบุรุษชื่อ ***กัลป์ลี*** ขี่ม้าขาวมีดาบวิเศษเพื่อปราบคนชั่ว (Nakbuppha, 1999, pp. 37- 43)

ในการอวตารทั้ง 10 ปาง ปางที่เจ็ดคือ “รามาวตาร” เป็นปางที่ได้รับความนิยมและแพร่หลายมากที่สุด ปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้รามาวตารได้รับความนิยมนั้นคาดว่าเป็นผลมาจากการประกอบสร้างรายละเอียดของเนื้อหาที่สามารถตอบโจทย์ผู้ได้ยินได้ฟังทุกช่วงวัยและทุกชนชั้น

ในฐานะของวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการเมืองนั้นในทัศนะของผู้วิจัยคิดว่าเป็นผลมาจากการที่กวีประกอบสร้างให้พระนารายณ์อวตารมาอยู่ในสถานะของกษัตริย์ผู้กอปรไปด้วยคุณสมบัติที่เพียบพร้อมคือ เป็นนักปกครองที่ดีและเป็นนักรบผู้มากความสามารถ ซึ่งการประกอบสร้างตัวละครพระรามในลักษณะดังกล่าวได้กลายมาเป็นเครื่องมือสำคัญในสร้างสิทธิธรรมทางการเมืองและบรรทัดฐานให้แก่ชนชั้นปกครองในเวลาต่อมา

รามายณะ : ภูมิหลังด้านการประพันธ์

นอกจากพัฒนาการด้านเนื้อหาแล้วรามายณะยังมีพัฒนาการด้านรูปแบบและการประพันธ์กล่าวคือ เริ่มจากการเป็นเพียงวรรณกรรม “มุขปาฐะ” ที่เล่าสืบต่อกันฟังแบบปากต่อปากจนพัฒนามาเป็นวรรณกรรม “ลายลักษณ์” ที่บันทึกด้วยตัวอักษร โดยในช่วงเวลาของการเป็นวรรณกรรมที่เล่าสืบต่อกันแบบปากต่อปากนี้เองที่ทำให้เนื้อหาของเรื่องมีความหลากหลายและพิสดารมากขึ้นตามลำดับ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าช่วงเวลาของการเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะคือ ช่วงเวลาที่มีความสำคัญต่อพัฒนาการด้านเนื้อหาของวรรณกรรมพระรามเป็นอย่างมากจนนำมาสู่การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรในที่สุด ซึ่งข้อดีของการเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์อักษรก็คือ สามารถเก็บรายละเอียดของเรื่องได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ไม่ผิดเพี้ยนหรือสูญหาย

ในสถานะของวรรณกรรมลายลักษณ์รามายณะฉบับวาลมิกิได้รับการจดบันทึกด้วยตัวอักษรสันสกฤตโดยแต่งเป็นคำประพันธ์ที่มีชื่อว่า “โศลก” ซึ่งเป็นฉันท์ชนิดหนึ่ง ต้นกำเนิดของโศลกสันนิฐานว่าเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยพระเวทราว 4,000 ปีก่อนเพราะปรากฏหลักฐานถ้อยคำประเภทฉันท์อยู่ในคัมภีร์ฤคเวทกระทั่ง 2,000 ปีหลังจากยุคพระเวทซึ่งเป็นยุคมหากาพย์ ฉันท์ได้รับการพัฒนารูปแบบขึ้นมาใหม่กลายเป็น “โศลก” โดยมีฉันทลักษณ์คือ บทหนึ่งมี 4 วรรค, วรรคละ 8 คำ แต่มีการกำหนดเสียง ครุ-ลหุ แบบฉันท์โดยให้ ครุ-ลหุ ของบาทที่ 3 เหมือนกับบาทที่ 1 และให้บาทที่ 4 ล้อกับบาทที่ 2 ดังนี้

ตัวอย่าง

ปาทพทฺโธ’กฺษรสมะ..... ตนฺตฺรีลยสมนฺวิตะ โศการฺตสฺย
ปฺรวฺฤตฺโต เม... ศฺโลโก ภวตุ นานฺยถา ฯ

(Valmiki, 1.2.18)

นอกจากนี้ยังมีเรื่องเล่าที่มาของโศลกว่าเกิดจากความ “เศร้าโศกเสียใจ” ของฤษีวาลมิกิได้พบเห็นนกตัวหนึ่งถูกนายพรานสังหารในขณะที่มันกำลังพลอดรักอยู่กับคู่ของมัน ฤษีวาลมิกิเห็นแล้วก็เกิดความเศร้าใจจึงเปล่งโศลกออกมาโดยมีเนื้อหาตำหนินายพรานเป็นร้อยกรอง แล้วตั้งชื่อร้อยกรองชนิดนี้ว่า “โศลก” เพราะเป็นร้อยกรองที่เกิดขึ้นจากความเศร้าโศกเสียใจ อนึ่งขนบนิยมของคนอินเดียถือว่าเป็นรามายณะเป็นมหากาพย์เรื่องแรกใน

วรรณกรรมอินเดีย กวีผู้ประพันธ์จึงได้รับการยกย่องให้เป็น “อาทิกวี” ซึ่งหมายถึง “กวีคนแรก” ขณะเดียวกันรามายณะก็ได้รับการยกย่องให้เป็น “อาทิกาพย์” ซึ่งหมายถึง “กาพย์ชิ้นแรก” ด้วยเช่นกัน

พรหมจักร : ภูมิหลังด้านเนื้อหา

พรหมจักรที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาเป็นฉบับของวัดขี้เหล็ก ต.บ้านกลาง อ. เมือง จ.ลำพูน ต้นฉบับเป็นใบลานจารด้วยตัวอักษรธรรมล้านนาจำนวน 10 ผูก อยู่ในสภาพดีมีเนื้อหาครบตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง ระบุว่าจารในปี จ.ศ. 1227 ตรงกับ พ.ศ. 2408 โดย อริยภิกขุ และ สามเณรกาสิโล เป็นผู้จาร ปริวรรตถ่ายถอดเป็นตัวอักษรไทยโดย อาจารย์สิงฆะ วรรณสัย นักวิชาการท้องถิ่นด้านภาษาและวรรณกรรมล้านนา จัดพิมพ์โดย ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ในส่วนที่มาของเรื่องนั้นอาจารย์สิงฆะ วรรณสัย ได้ตั้งข้อสันนิฐานว่าน่าจะได้เค้าโครงเรื่องมาจากรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 เพราะเมื่อนำเนื้อหาของพรหมจักรมาพิจารณาร่วมกับรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ก็พบว่ามีเนื้อหาที่คล้ายคลึงกันหลายตอน อาทิ ตอนที่พระยาพรหมจักรยกธนู พระยาพรหมจักรตามกวาง พระยาวิโรหาลักนางสีดา พระยาพรหมจักรได้วานรคือพระยากาวินทราชเป็นพันธมิตร การจองถนน พระยาพรหมจักรได้พิเภกเป็นที่ปรึกษา รวมถึงการทำสงครามระหว่างฝ่ายพระยาพรหมจักรกับฝ่ายยักษ์ เป็นต้น (Wansai, 1979, p. 1) สำหรับเหตุผลที่ทำให้พรหมจักรมีเนื้อหาคล้ายคลึงกับรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 นั้น ในทัศนะของผู้วิจัยเชื่อว่าน่าจะมาจากการที่กวีมีโอกาสได้รับรู้เรื่องราวของรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 จนเกิดความประทับใจ จึงนำมาสู่การนำเค้าโครงเป็นโครงเรื่องหลักของพรหมจักรในเวลาต่อมา จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าพรหมจักรแม้จะไม่ได้มีที่มาจากรามายณะโดยตรงแต่ทว่าการมีที่มาจากรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ก็สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของรามายณะในวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยและไทยวนได้เป็นอย่างดี โดยพรหมจักรได้ถูกปรับเปลี่ยนจากวรรณกรรมร้องเล่นมาเป็นวรรณกรรมชาดกด้วยวิธีการ ดังนี้

วิธีที่หนึ่งจัดแบ่งเนื้อหาของเรื่องตามแบบอย่างวรรณกรรมชาดก ดังนี้

ส่วนที่ 1 ปัจจุบันวัตถุ คือ ที่มาของการเล่าเรื่องในอดีตชาติของพระพุทธเจ้าในพรหมจักรได้กล่าวถึงเนื้อหาปัจจุบันวัตถุไว้ว่า บรรดาพระสงฆ์ได้สนทนากันเรื่องที่พระเทวทัตกระทำโลหิตุปบาทเมื่อพระพุทธเจ้าได้สดับเรื่องราวที่พระสาวกสนทนากันด้วยทิพยโสตก็

ทรงปรารถนาจะแสดงธรรมจึงเสด็จออกมายังที่ชุมนุมสงฆ์ และเมื่อบรรดาพระสงฆ์กราบทูลถึงหัวข้อที่สนทนากันพระพุทธเจ้าก็ทรงกล่าวขึ้นว่า แม้ในอดีตชาติพระเทวทัตก็ได้เคยกระทำโลหิตุปบาทแก่พระองค์มาแล้ว จนพระสาวกรูปหนึ่งกราบทูลอาราธนาให้แสดงธรรม พระพุทธเจ้าจึงทรงเริ่มเล่าถึงชาดกเรื่องพรหมจักร

ส่วนที่ 2 อดีตวัตถุ คือ เรื่องในอดีตของพระพุทธเจ้าที่ทรงบำเพ็ญบารมีในพระชาติต่าง ๆ ในพรหมจักร เมื่อพระสาวกทูลอาราธนาแล้วพระพุทธเจ้าก็ทรงเริ่มเล่าถึงเรื่องราวในอดีตชาติ โดยเริ่มที่เรื่องราวของพระยาวิโรหราชาบิดาของวิโรหาราชกุมารจากนั้นจึงเล่าเรื่องราวทั้งหมดอย่างละเอียดจนจบเรื่อง

ส่วนที่ 3 สโมธาน หรือ ประชุมชาดก คือ การแสดงความสัมพันธ์ของบุคคลในอดีตที่เชื่อมโยงกับในสมัยพุทธกาล ในพรหมจักรเมื่อพระพุทธเจ้าทรงเล่าเรื่องราวทั้งหมดจบแล้วก็ทรงเล่าต่อว่าใครเกิดมาเป็นอะไรและมีความสัมพันธ์กันอย่างไรในชาติปัจจุบัน

วิธีที่สอง ปรับเปลี่ยนเนื้อหา สถานะ และบทบาทของตัวละครให้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะตัวละครเอกคือ พระยาพรหมจักรที่ถูกเปลี่ยนสถานะและบทบาทจากนารายณ์อวตารผู้มีหน้าที่ปราบอธรรมมาเป็นพระโพธิสัตว์ผู้มุ่งบำเพ็ญทานบารมี โดยพรหมจักรแบ่งเนื้อหาออกเป็น 10 ตอน ดังนี้

ตอนที่1 เริ่มต้นด้วยการปรารภเรื่อง จากนั้นกล่าวถึงการกำเนิดของวิโรหาราช (ทศกัณฐ์) พระยาวิโรหาราชเที่ยวเมืองสวรรค์ พระยาวิโรหาราชเข้าหานางสุธรรมา กำเนิดรัตนสีดา (นางสีดา) จนถึงตอนที่พระยาวิโรหาราชสั่งลอยแพนางรัตนสีดา

ตอนที่ 2 กล่าวถึงการกำเนิดพระยาพรหมจักร (พระราม) และรัมมจักร (พระลักษณ์) จนถึงตอนที่พระยาพรหมจักรและรัมมจักรศึกษาวิชาการที่ตักศิลา

ตอนที่ 3 กล่าวถึงการราชาภิเษกพระยาพรหมจักรและพระยารัมมจักร พระยาพรหมจักรออกตามหาคู่บุญ นายพรานตามกวางทองพบนางรัตนสีดา พระยาร้อยเอ็ดหัวเมืองลองยกศร จนถึงตอนที่พระยาพรหมจักรรบกับยักษ์พร้อมกับได้แก้วทิพพจักขุ

ตอนที่ 4 กล่าวถึงตอนพระยาพรหมจักรยกศรได้นางรัตนสีดา พระยาวิโรหาราชลักตัวนางรัตนสีดา พระยาวิโรหาราชนำนางรัตนสีดามาไว้ในกรุงลงกา จนถึงตอนที่พระยาพรหมจักรออกตามหานางรัตนสีดา

ตอนที่ 5 กล่าวถึงตอนพระยาพรหมจักรพบครุฑ พระยาพรหมจักรได้พระยากาวินทราช (สุครีพ) และหอรมาน (หนุมาน) เป็นพันธมิตรลูกควาย (ทรพี) ฆ่าพ่อ พระยากาสี (พาลี) ปราบลูกควาย พระยากวินทราชขึ้นครองราชย์ จนถึงตอนที่พระยาพรหมจักรส่งสารไปยังเมืองพาราณสีขอความช่วยเหลือ

ตอนที่ 6 กล่าวถึงตอนหอรมานจองถนน พระยาวิโรหาราชได้พญานาคเป็นพันธมิตร หอรมานสืบข่าวนางรัตนสีดา หอรมานเผากรุงลงกาศึกลงกาครั้งที่ 1 จนถึงตอนที่พระยาพรหมจักรได้ตัวนันทอุปราชเป็นเชลย

ตอนที่ 7 กล่าวถึงตอนทำศึกลงกาครั้งที่สองพญานาคลักตัวพระยาพรหมจักรไปเมืองบาดาล ทำศึกลงกาครั้งที่สามพระยาพรหมจักรโดนลูกศรพระยาวิโรหาราชนันทอุปราชบอกวิธีเอาชนะพระยาวิโรหาราช ทำศึกลงกาครั้งที่สี่ จนถึงตอนที่ พระยาวิโรหาราชตาย

ตอนที่ 8 กล่าวถึงการอภิเษกพระยาพรหมจักรและนางรัตนสีดา นางรัตนสีดาวาดรูปพระยาวิโรหาราช จนถึงตอนที่นางรัตนสีดาถูกขับออกจากเมือง

ตอนที่ 9 กล่าวถึงตอนพระยาพรหมจักรรับนางรัตนสีดากลับเมือง จนถึงตอนที่พระยาพรหมจักรได้รับการราชาภิเษกให้เป็นพระจักรพรรดิราชและได้นางแก้วจากอุตรกุรุทวีปมาเป็นมเหสีฝ่ายซ้าย

และ**ตอนที่ 10** ตอนสุดท้ายกล่าวถึงการบำเพ็ญบารมีของพระจักรพรรดิราชว่าได้บำเพ็ญบารมีสืบต่อเนื่องเป็นเวลาช้านานจนมีเทวบุตรมาจุติในครรภ์ของนางแก้วอุตรกุรุทวีปประสูติเป็นราชธิดาชื่อ “สุวัณณพิมพากุมารี” จากนั้นเนื้อหากล่าวต่อเนื่องเรื่องการบำเพ็ญทานบารมีของพระยาจักรพรรดิราชจนสิ้นอายุขัยและได้ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ จากนั้นพระพุทธองค์จึงประชุมชาดก

พรหมจักร : ภูมิหลังด้านการประพันธ์

พรหมจักรฉบับวัดขี้เหล็กมีการแต่งเป็นคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้วบางตอนมีการยกคาถาบาลีมาตั้งแล้วจึงมีการแปลความเกี่ยวกับรูปแบบการประพันธ์ อาจารย์สิงฆะ วรรณสัย ได้ตั้งข้อสันนิฐานไว้ว่า ต้นฉบับเดิมของพรหมจักรน่าจะมีการแต่งเป็นภาษาบาลีต่อมาจึงมีคนนำมาแปลเป็นภาษาล้านนา โดยวิธีการคือ ยกคาถาบาลีขึ้นมาตั้งแล้วจึงแปลความ (Wansai, 1979, p. 1) ดังนี้

ตัวอย่าง

> *"...**นโม ตสฺสตฺถุฯ อิทำ สตฺถา สาวตฺถิยำ อุปนิสฺสาย เชตวเน วิหรนฺโต เทวทตฺตำ อารพฺภ กเถสิฯ สาธโว** ฟังดูราสัปปุริสะทังหลาย สตฺถา อันว่า สัพพัญญูพระพุทธเจ้าแห่งเราเมื่อยังอยู่สำราญในป่าเชตวนาราม ก็อาศรัยเชิ่งเมืองสาวัตถี หื้อเป็นที่โคจรคาม แล้วก็ปรารภซึ่งเทวทัตตเถร หื้อเป็นเหตุแก่พระธัมมเทสนา อันอาจารย์เจ้าหากแขวดกดหมายด้วยอาทิ บาทต้นคาถาว่า " ภทฺเท สธมฺมา วรวณฺณาเทติ.. " นี้แล..."*

(Wansai,1979, p. 1)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าในตอนต้นของประโยคมีการยกคาถาบาลีมาตั้งจากนั้นจึงเป็นการแปลความเป็นภาษาที่เข้าใจง่ายโดยต้นฉบับใบลานเป็นการแปลความด้วยตัวอักษรล้านนาแต่ตัวอย่างที่ผู้วิจัยยกมาเป็นข้อความที่มีการปริวรรตเป็นตัวอักษรภาษาไทยเรียบร้อยแล้ว นอกจากนั้นยังพบรูปแบบของการยกคาถาบาลีมาแทรกในตัวบทในลักษณะบทเจราของตัวละคร ดังนี้

ตัวอย่าง

> *เมื่อนั้น พระยาอินทาธิราชะเจ้าก็ถามว่า **"กุโต อาคโตสิ อิเทวก ตฺวำ ยกขฺราชา หุตวาอุทาหุ ราชา มนุสฺสราชโต กึนุภาวาคโต-ต"** ดั่งนี้ โก มาริสาดูราท่านผู้เป็นท้าวพระยาท่านมาแต่ที่ใดชา ท่านเป็นยักขราชาอั้นฤาชา รู้ว่าท่านเป็นมนุสสชาติเมืองคนอั้นชาฤาท่านมารอดมาเถิงในเมืองฟ้าที่นี้อันเป็นที่อยู่แห่งเรา ด้วยเหตุการณ์ดั่งฤานั้นชา*

(Wansai,1979, p. 9)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าการตั้งคำถามของพระอินทร์มีลักษณะเป็นคาถาบาลีจากนั้นจึงแปลความให้เข้าใจง่ายในตอนท้าย นอกจากรูปแบบการประพันธ์ที่เป็นโวหารร้อยแก้วแล้วเนื้อหาบางช่วงของพรหมจักรฉบับวัดขี้เหล็กยังพบรูปแบบการประพันธ์ที่มีสัมผัสคล้ายร่าย ดังนี้

ตัวอย่าง

> *“...ป่าไม้และสลอกห้อยราว**เขา** ไปตราบต่อ**เข้า**ถึง**ค่ำ** ก็ **พร่ำ**เชานอนในป่าใหญ่ใน เมื่อนั้นสองหน่อไธ้ ก็ชวนกันดั้นเมือ**หน้า** คันเถิงรุ่งแจ้งสาย**ฟ้า** พระอาทิตย์ขึ้น**มา** ราชปุต**ตา**ทังสองก็วิ่งไปเข้าป่าทันที...”*
>
> (Wansai,1979, p. 80)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่ามีการส่งสัมผัสพยางค์สุดท้ายของวรรคแรกไปสู่พยางค์ที่ 3 4 หรือ 5 ของวรรคถัดไปซึ่งการส่งสัมผัสดังกล่าวมีลักษณะคล้ายกับร่ายยาวหรือร่ายโบราณ และเมื่อนำรูปแบบคำประพันธ์ของพรหมจักรฉบับวัดขี้เหล็กมาเปรียบเทียบกับรูปแบบคำประพันธ์ของนิทานชาดกที่ปรากฏในพระไตรปิฎกหรือนิบาตชาดกและนิทานชาดกในชุดปัญญาสชาดกซึ่งเป็นชาดกนอกนิบาตก็พบว่ารูปแบบคำประพันธ์ของพรหมจักรฉบับวัดขี้เหล็กมีลักษณะเช่นเดียวกับนิทานชาดกทั้ง 2 กลุ่ม คือ มีลักษณะ โวหารร้อยแก้วแทรกด้วยคาถาบาลีและร่ายยาว ซึ่งการที่พรหมจักรมีรูปแบบคำประพันธ์ที่เหมือนกันกับนิทานชาดกในพระไตรปิฎกและนิทานชาดกในชุดปัญญาสชาดกน่าจะมาจากการที่กวีได้เคยสัมผัสกับนิทานชาดกทั้ง 2 กลุ่มมาก่อนจึงได้นำรูปแบบคำประพันธ์ดังกล่าวมาเป็นแบบอย่างในการแต่งพรหมจักร ขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นถึงความพยายามของกวีที่ต้องการให้พรหมจักรอยู่ในสถานะของวรรณกรรม “ศักดิ์สิทธิ” และได้รับการยอมรับในสถานะของวรรณกรรม “ชาดก” อย่างสมบูรณ์โดยอาศัย “ขนบ” ในการประพันธ์มาเป็นเครื่องมือในการประกอบสร้างสถานะดังกล่าว นอกจากนั้นยังแสดงให้เห็นว่ากวีผู้ประกอบสร้างพรหมจักรเป็นผู้มีความรู้ในภาษาบาลีและร่ายโบราณอย่างแตกฉานด้วยเช่นกัน

พลวัตของรามายณะสู่พรหมจักรจากวรรณกรรมอินเดียสู่วรรณกรรมไทยวน

นอกจากจะได้รับความนิยมในอินเดียแล้ววรรณกรรมพระรามยังได้รับความนิยมในดินแดนต่าง ๆ แม้ว่าในเวลาต่อมารายละเอียดของเรื่องจะถูกปรับเปลี่ยนให้เข้ากับวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในดินแดนนั้น ๆ ก็ตาม แต่ทว่าก็กลิ่นอายของวรรณกรรมพระรามก็ยังอบอวลอยู่ในตัวบทของวรรณกรรมที่ถูกประกอบสร้างขึ้นใหม่เสมอ สำหรับเหตุผลสำคัญที่ทำให้วรรณกรรมพระรามแพร่กระจายไปในดินแดนต่าง ๆ นั้นเชื่อว่ามาจากความพยายามที่จะเผยแผ่แนวคิดศาสนาพราหมณ์ และสถาปนาความเป็นอินเดียใน

แว่นแคว้นที่ไกลออกไป ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ปรากฏหลักฐานการแพร่กระจายของวรรณกรรมพระรามในหลายพื้นที่ โดยอาศัยช่องทางที่สำคัญ คือ การมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างคนอินเดียกับผู้คนในท้องถิ่น โดยคนอินเดียที่เดินทางมายังภูมิภาคนี้ได้มาพร้อมกับสำนึกรู้ในเรื่องราวของวรรณกรรมพระรามและก็อดไม่ได้ที่จะบอกเล่าเรื่องราวของวีรบุรุษที่ตนยกย่องให้แก่บุคคลที่ตนได้พบปะเพื่อให้บุคคลเหล่านั้นได้รับรู้ในเรื่องราวของรามเช่นเดียวกับตน

โดยวรรณกรรมพระรามเมื่อเข้ามาสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ได้แพร่กระจายทั่วไปในหลายพื้นที่และหลายกลุ่มชาติพันธุ์รวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณตอนเหนือของประเทศไทย ซึ่งวรรณกรรมพระรามที่รับมานั้นได้ถูกแปรสภาพให้เป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาในชื่อ พรหมจักร แต่ทว่าในความเป็นพรหมจักรก็ยังคงกลิ่นอายของวรรณกรรมพระรามไว้ในรูปแบบของโครงเรื่องหลัก โดยพรหมจักรได้ถูกตั้งข้อสันนิฐานว่าน่าจะมีการนำเค้าโครงเรื่องมาจากรามเกียรติ์ฉบับพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช หรือที่รู้จักทั่วไปในชื่อรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 เพราะมีเนื้อหาที่คล้ายกันหลายตอนตามที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ในการศึกษาภูมิหลังของเรื่อง ซึ่งการที่กวีเลือกที่จะนำเค้าโครงเรื่องของรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 มาเป็นต้นแบบในการประกอบสร้างพรหมจักรนั้นในทัศนะของผู้วิจัยคิดว่าเป็นผลมาจากการที่กวีมีโอกาสได้รับรู้และศึกษาเรื่องราวของรามเกียรติ์ฉบับดังกล่าวจากช่องทางใดช่องทางหนึ่งมาก่อนอย่างละเอียดจนเกิดเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างพรหมจักรในเวลาต่อมา

สำหรับที่มาของรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 นั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ฯ ทรงเริ่มพระราชนิพนธ์เมื่อปี พ.ศ. 2340 เป็นสมุดไทยความยาว 102 เล่ม มีต้นเค้ามาจาก “มหากาพย์รามายณะ” ของวาลมิกิ และวรรณกรรมพระรามอีกหลายเรื่อง อาทิ รามายณะของอินเดียตอนใต้คือรามายณะของทมิฬและรามายณะของเบงกาลี หนุมานนาฏกะ หิกะยัตศรีราม วิษณะปุราณะ และรามายณะสันสกฤตฉบับองคนิกาย เป็นต้น สำหรับเหตุผลสำคัญที่ทำให้รัชกาลที่ 1 ทรงพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ขึ้นมาใหม่ให้มีความสมบูรณ์นั้นถ้าพิจารณาจากวัตถุประสงค์ในร่ายตอนต้นเรื่องและโครงตอนท้ายเรื่องที่ว่า

> *“ ...ถนอมถนิมประดับโสต ประโยชน์ฉลองเฉลิม เจิมจุฑาทิพย์ ประสาท ประกาศยศเอกอ้าง องค์บพิตรพระเจ้าช้าง เผือกผู้ครองเมือง ฯ ”*
>
> (King Rama I, Vol. 1, p.2)

จบ เรื่องราเมศล้าง อสูรพงศ์
บ พิตรธรรมมิก ทรง แต่งไว้
ริ รำพรำประสงค์ สมโภช พระนา
บูรณ์ บำเรอรมย์ให้ อ่านร้องรำเกษม

(King Rama I, Vol. 4, p.760)

ก็จะทราบว่าเหตุที่ทรงพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ขึ้นมาใหม่ให้มีความสมบูรณ์นั้นมาจากเหตุผลสำคัญคือ เพื่อต้องการที่จะเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ตามราชประเพณี รวมถึงเพื่อใช้สำหรับเป็นมหรสพบันเทิงแก่ประชาชน แต่อีกหนึ่งประเด็นสำคัญที่น่าจะได้กล่าวถึงก็คือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ฯ ต้องการใช้รามเกียรติ์เป็นเครื่องมือในการสร้าง “สิทธิธรรม” และ “ความชอบธรรม” ในการปกครองอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดให้แก่พระองค์และพระราชวงศ์จักรี เหตุผลสำคัญเพราะในช่วงรัชสมัยของพระองค์ถือเป็นยุคแห่งการ “เริ่มต้นใหม่” ของทั้ง “ราชธานี” และ “พระราชวงศ์จักรี” แน่นอนว่าการเร่งสร้างฐานอำนาจให้แก่พระองค์และพระราชวงศ์ใหม่จึงถือเป็นเรื่องสำคัญอย่างเร่งด่วน ดังนั้นการนำพระองค์และพระราชวงศ์จักรีไปผูกโยงกับแนวคิดเรื่อง “บุญญาธิการ” และการ “อวตาร” ของพระนารายณ์เพื่อปราบทุกข์เข็ญในโลกมนุษย์ตามแบบฉบับที่เคยปฏิบัติกันมาจึงดูจะเป็นช่องทางลัดที่ดีที่สุด

รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ได้รับการชำระอีกครั้งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยชำระเสร็จสิ้นสมบูรณ์ในปี พ.ศ. 2408 ทั้งนี้ตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีเรื่อยมาจนถึง ปี พ.ศ. 2408 เป็นช่วงเวลาที่ล้านนาตกอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของสยามในฐานะประเทศราช ซึ่งในทัศนะของผู้วิจัยคิดว่าการที่ล้านนาต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐบาลสยามนี้เองคือ เหตุผลสำคัญที่ราชสำนักล้านนาจะมีการเกี่ยวข้องปฏิสัมพันธ์กับราชสำนักสยาม ซึ่งการเกี่ยวข้องปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันนี้เองที่ทำให้ราชสำนักล้านนามีโอกาสรับเอาวิธีคิด ระเบียบแบบแผน ตลอดจนจารีตประเพณีต่าง ๆ จากราชสำนักสยามและจากเหตุผลดังกล่าวจึงเป็นได้ว่าราชสำนักล้านนาจะมีโอกาสรับรู้เรื่องราวของรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ตามวิเทโศบายของราชสำนักสยามที่ต้องการให้รามเกียรติ์เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างฐานอำนาจและสิทธิธรรมในการปกครองให้แก่ตนเอง และเมื่อราชสำนักล้านนารับเอารามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 เข้ามาในวัฒนธรรมของตนแล้วก็น่าจะมีการเผยแพร่ทั่วไปจนเป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายถึงขั้นนำไปสู่การเป็นแรง

บันดาลใจให้กวีในการประกอบสร้างวรรณกรรมเรื่องใหม่ซึ่งก็คือพรหมจักร สำหรับคำถามที่ว่าเหตุใดกวีจึงเลือกที่จะประกอบสร้างพรหมจักรให้อยู่ในสถานะของ “ชาดก” ทั้งที่มีความยุ่งยากมากกว่าที่จะประกอบสร้างให้อยู่ในสถานะของวรรณกรรมร้องเล่นทั่วไปนั้น ในทัศนะของผู้วิจัยคิดว่ามีที่มาจากเหตุผลสำคัญ 2 ประการ คือ

เหตุผลที่ 1 กวีอยู่ในสถานะของพระภิกษุหรือผู้ที่เคยบวชเรียนมาก่อน ทั้งนี้เพราะเมื่อผู้วิจัยได้ทำการศึกษาพรหมจักรอย่างละเอียดก็พบว่าแม้จะมีที่มาจากวรรณกรรมทางโลกและมีสถานะเป็นเพียงชาดกนอกนิบาต แต่พรหมจักรก็ได้ถูกประกอบสร้างขึ้นตามแบบอย่างของ “นิบาตชาดก” ทุกประการทั้งในด้านรูปแบบ เนื้อหา รวมไปถึงการใช้ภาษาและคำประพันธ์ ซึ่งการที่พรหมจักรได้รับการประกอบสร้างอย่างถูกต้องตามขนบของนิทานชาดกนั้นแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่ากวีต้องเป็นผู้ที่มีองค์ความรู้ในนิทานชาดกเป็นอย่างมาก ขณะเดียวกันก็เป็นผู้มีความรู้ในภาษาบาลีและอักษรศาสตร์อย่างแตกฉาน ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่ากวีผู้ประกอบสร้างพรหมจักรจะเป็นพระพระภิกษุหรือผู้ที่เคยบวชเรียนมาก่อน สำหรับเหตุผลสำคัญที่ทำให้พระภิกษุหรือผู้ที่เคยบวชเรียนมีความรู้ในภาษาบาลีและอักษรศาสตร์อย่างแตกฉานนั้นเป็นผลมาจากการที่ในอดีตวัดถือเป็นแหล่งสรรพวิชาความรู้ที่สำคัญ จากเหตุผลดังกล่าวการบวชจึงมิใช่เรื่องของประเพณีปฏิบัติแต่เพียงอย่างเดียวหากแต่การบวชยังถือเป็นช่องทางของชายไทยและชายชาวล้านนาที่นับถือพุทธศาสนาและเป็นผู้ที่ใฝ่เรียนจะใช้ช่วงเวลาดังกล่าวศึกษาหาความรู้

เหตุผลที่ 2 ถวายเป็นพุทธบูชาและธรรมทาน ในอดีตการรจนาคัมภีร์รวมไปถึงนิทานชาดกเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและเพื่อเป็นธรรมทานนั้นถือเป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในล้านนา ดังปรากฏหลักฐานว่าพระสงฆ์ในล้านนาที่มีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎกและภาษาบาลีได้รจนาคัมภีร์สำคัญไว้จำนวนมาก อาทิ พระสิริมังคลาจารย์ที่รจนา เวสสันตรทีปนี สั**งขยาป**กาสกฎีกา มังคลัตถทีปนี จักกวาฬทีปนี พระรัตนปัญญาเถระที่รจนามาติกัตถสรูปอภิธัมมสังคณี วชิรสารัตถสังคหะ และชินกาลมาลีปกรณ์ พระโพธิรังสีที่รจนาตำนานจามเทวีวงศ์ และสิหิงคนิทาน หรือปัญญาสชาดกที่มีหลักฐานว่าพระเถระชาวเชียงใหม่เป็นผู้รจนาโดยดัดแปลงจากตำนานและนิทานพื้นบ้าน ซึ่งนอกเหนือจากรายนามที่ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างมาข้างต้นยังมีพระสงฆ์และนักปราชญ์ในล้านนาอีกจำนวนมากที่รจนาคัมภีร์และนิทานชาดกที่มีความสำคัญไว้ในพุทธศาสนา ฉะนั้นการที่กวีเลือกที่จะประกอบสร้างพรหมจักรให้เป็นวรรณกรรมชาดกจึงน่าจะมาจากความตั้งใจของ

กวีที่จะถวายพรหมจักรไว้เป็นพุทธบูชาและเพื่อเป็นธรรมทานตามขนบนิยมที่ปฏิบัติสืบต่อมากันมา ขณะเดียวกันผู้วิจัยยังพบว่าแนวคิดในการรจนาคัมภีร์และนิทานชาดกเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและธรรมทานนั้นยังถูกผูกโยงเข้ากับแนวคิดเรื่อง “อานิสงส์” ซึ่งถือเป็นกุศโลบายสำคัญที่ใช้ในการจูงใจให้พุทธศาสนานิกชนได้เห็นถึงผลลัพธ์ในการประกอบกุศลกรรมและเห็นถึงโทษของการประกอบอกุศลกรรม ดังความในตอนท้ายเรื่องของพรหมจักรได้มีการกล่าวถึงอานิสงส์ไว้ดังนี้

> *“...แม้นว่าผู้ใดได้สร้าง (ชาตกะ) เรื่องนี้ด้วยตนก็ดี จ้านท่านเขียนก็ดี ได้เทสนาและได้ฟังก็ดียังธัมม์อันนี้แล้วปราถานาเอาด้วยประการฉันใด ก็จักสมฤทธีชู่ประการ ต่อเท้าเถิงนิพพานหาทุกข์บ่อได้ชะแล...”*
>
> (Wansai,1979, p.169)

ในส่วนของการประกอบสร้างเนื้อหานั้นผู้วิจัยพบว่ากวีได้มีปรับเปลี่ยนเนื้อหาของให้พรหมจักรมีความเหมาะสมกับการมีสถานะเป็นวรรณกรรมหรือนิทานชาดกกล่าวคือมีการนำความเชื่อเรื่อง “บุญ” และ “กรรม” มาเป็นแนวคิดหลักในการดำเนินเรื่อง ดังนั้นปมปัญหา ความขัดแย้ง หรืออุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตัวละครจึงถูกกำหนดด้วยกรรมตามแนวคิดที่ว่า ผู้ใดกระทำกรรมอันใดไว้ย่อมได้รับผลตอบสนอง และผลดังกล่าวก็คือวิบากกรรมหรืออุปสรรคความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในเรื่อง โดยความเชื่อเรื่องบุญกรรมได้ถูกเน้นย้ำผ่านนิทานแสดงบุพกรรม ซึ่งหมายถึง นิทานที่แสดงให้เห็นถึงกรรมในชาติปางก่อน ทั้งนี้ผู้วิจัยพบว่านิทานแสดงบุพกรรมได้ถูกแทรกไว้ในเนื้อหาของเรื่องโดยตลอด โดยมีลักษณะเป็นนิทานสั้น ๆ บอกเล่าถึงเหตุการณ์ที่ตัวละครนั้น ๆ ได้เคยกระทำในชาติปางก่อนอันเป็นเหตุให้เกิดปมปัญหา ความขัดแย้ง รวมถึงอุปสรรคต่าง ๆ ที่ตัวละครแต่ละตัวต้องตามมาแก้ไขในชาติปัจจุบัน นิทานบุพกรรมที่ปรากฏในพรหมจักรมีจำนวน 8 เรื่อง ดังนี้

1. เหตุที่นางรัตนสีดาถูกลอยแพ
2. เหตุที่พระยาพรหมจักรต้องพลัดพรากจากนางรัตนสีดา
3. เหตุที่เมียของพระยากวินทราชเป็นลิง
4. เหตุที่พระยานาคเป็นสหายพระยาวิโรหาราช
5. เหตุที่พระยาพรหมจักรถูกธนูยิงที่พระบาท

6. เหตุที่พระยาพรหมจักรถูกพญานาคจับขังไว้ในถ้ำ

7. เหตุที่พระยาวิโรหราชมีเครื่องทิพย์และมีฤทธิ์มาก

และ 8. เหตุที่พระยาพรหมจักรได้ทิพยสมบัติจากพระอินทร์และได้เป็นพระจักรพรรดิราช

จากนิทานบุพกรรมทั้ง 8 เรื่องจะเห็นได้ว่าแม้พรหมจักรจะมีการผูกปมความขัดแย้งหลักเช่นเดียวกับรามายณะและรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 นั่นก็คือ การทำสงครามระหว่างพระยาวิโรหราช (ราวณะ,ทศกัณ์) และพระยาพรหมจักร (พระราม) เพื่อแย่งชิงตัวนางรัตนสีดา (สีดา) แต่ความเชื่อเรื่องบุญกรรมก็ยังถือเป็นสิ่งสำคัญที่กวีตั้งใจที่จะเพิ่มเติมลงไปในเนื้อหาของเรื่อง ซึ่งนิทานบุพกรรมทั้ง 8 เรื่อง ได้ถูกจัดลำดับให้สอดคล้องกับการดำเนินของพรหมจักรตั้งแต่ต้นจนจบ โดยนิทานบุพกรรมแต่ละเรื่องจะทำหน้าที่อธิบายถึงสาเหตุที่ตัวละครแต่ละตัวต้องรับผลของกรรมชั่วและกรรมดีอย่างละเอียด อาทิ การอธิบายถึงสาเหตุที่นางรัตนสีดาถูกลอยแพ โดยเล่าว่าเหตุที่ทำให้นางรัตนสีดาต้องถูกลอยแพนั้นเกิดจากการที่ชาติที่แล้วนางได้เคยจับแมวใส่กรงแล้วนำไปลอยน้ำ หรือการอธิบายถึงสาเหตุที่พระยาพรหมจักรต้องพลัดพรากจากนางรัตนสีดาว่าเกิดจากเมื่อครั้งอดีตชาติพระโพธิสัตว์ (พระยาพรหมจักร) เกิดเป็นชาวนาได้เคยจับนกคุ้มตัวเมียตัวหนึ่งเพื่อจะนำไปเป็นอาหาร เมื่อนกคุ้มตัวผู้ที่บินไปหาอาหารกลับมาไม่พบกับนกคุ้มภรรยาของตนก็ร้องไห้คร่ำครวญเสียใจ แต่ในท้ายที่สุดพระโพธิสัตว์ก็ได้ปล่อยนกคุ้มตัวเมียนั้นให้กลับไปหานกคุ้มตัวผู้และครอบครัว ซึ่งอกุศลกรรมที่ทั้งสองได้กระทำในชาติปางก่อนเป็นเหตุให้ทั้งพระยาพรหมจักรและนางรัตนสีดาต้องพบกับวิบากกรรมอย่างแสนสาหัสนั่นก็คือ การถูกลอยแพและพบกับความพลัดพราก ซึ่งจากรายละเอียดที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและอธิบายมาในข้างต้น จะเห็นอย่างชัดเจนว่าพรหมจักรได้ถูกประกอบสร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างความตระหนักรู้ในเรื่องอานิสงส์ของการประกอบกรรมดีและกรรมชั่ว โดยตัวละครทุกตัวรวมถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏในเรื่องได้ถูกกำหนดให้เป็นภาพแทนของแนวคิดทางพุทธศาสนา

ในขณะเดียวกันจากรายละเอียดที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาตั้งแต่ต้นก็แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าพรหมจักรคือผลผลิตหนึ่งที่เกิดจากการแพร่กระจายของวรรณกรรมพระรามและวัฒนธรรมอินเดียสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สู่ดินแดนที่ราบลุ่มตอนกลางของประเทศไทยจนถึงดินแดนล้านนาตามลำดับ โดยการแพร่กระจายดังกล่าวนำมาสู่กระบวนการควบรวมทางความคิดและวัฒนธรรมมีผลให้วรรณกรรมพระรามที่รับเข้ามานั้น

เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ เปลี่ยนสถานะจากวรรณกรรมในศาสนาพราหมณ์มาเป็นวรรณกรรมในพุทธศาสนาอย่างแนบเนียนและสมบูรณ์ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นถือเป็นพลวัต (dynamic) ของวรรณกรรมพระรามที่เดินทางเข้ามาในวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน โดยพลวัตที่เกิดขึ้นถือเป็นภาพแทนของความพยายามที่จะทำให้วรรณกรรมต่างถิ่นที่รับเข้ามานั้นมีคุณค่าต่อคนในท้องถิ่นให้มากที่สุดซึ่งในที่นี้ก็คือกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในดินแดนล้านนา

พลวัตทางอุดมคติของตัวละครพระรามสู่ตัวละครพระยาพรหมจักร

จากจุดเริ่มต้นของตัวละคร “พระราม” ที่มีสถานะเป็นเพียงวีรบุรุษในเรื่องเล่ามุขปาฐะจนกลายสถานะมาเป็นนารายณ์อวตารในศาสนาพรหามณ์และพระโพธิสัตว์ในศาสนาพุทธนั้นถือเป็นพัฒนาการของตัวละครพระรามที่ปรากฏควบคู่ไปกับพัฒนาการของเนื้อหาที่ถูกประกอบสร้างขึ้นใหม่หลายต่อหลายครั้งภายใต้บริบททางสังคม วัฒนธรรมและช่วงเวลาที่แตกต่างกัน ทั้งนี้เมื่อผู้วิจัยได้ทำการศึกษารูปแบบตลอดจนถึงกลวิธีในการประกอบสร้างตัวละครพระรามและตัวละครพรหมจักรก็พบว่าการประกอบสร้างตัวละครทั้งสองถูกกำหนดด้วยเงื่อนไขสำคัญ คือ กรอบแนวคิดทางศาสนา ค่านิยมทางสังคมและวัฒนธรรมของดินแดนหรือท้องถิ่นที่เป็นต้นกำเนิดตัวของละครทั้งสอง จากเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้วิธีคิด ทัศนะคติ บุคลิกลักษณะตลอดจนพฤติกรรมการแสดงออกของตัวละครพระรามและตัวละครพระยาพรหมจักรมีความเชื่อมโยงและเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับกรอบแนวคิดทางศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธขณะเดียวกันก็ทำให้ตัวละครพระรามและตัวละครพรหมจักรมีความโดดเด่นเฉพาะตัว

โดยคุณลักษณะสำคัญของตัวละครพระรามและตัวละครพระยาพรหมจักรที่มีความโดดเด่นจนกลายเป็นคุณลักษณะเฉพาะของตัวละครทั้งสองก็คือการมีสถานะเป็น “นารายณ์อวตาร” ตามกรอบแนวคิดทางศาสนาพราหมณ์และมีสถานะเป็น “พระโพธิสัตว์” ตามกรอบแนวคิดทางพุทธศาสนา ซึ่งการมีสถานะที่แตกต่างกันนี้เองที่ส่งผลให้วิธีคิด ทัศนะคติ บุคลิกลักษณะรวมถึงบทบาทหน้าที่ของตัวละครพระรามและตัวละครพรหมจักรมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนกล่าวคือ ตามหลักคิดของศาสนาพราหมณ์เชื่อว่ามีเทพเจ้าสูงสุดที่อวตารแยกร่างออกมาเป็นสามองค์เรียกว่า “ตรีมูรติ” โดยแต่ละองค์มีบทบาทหน้าที่สำคัญคือ พระพรหมผู้สร้าง พระศิวะผู้ทำลาย และพระวิษณุนารายณ์ผู้ปกป้องคุ้มครอง และบทบาทหน้าที่ของพระนารายณ์ตามกรอบแนวคิดทางศาสนาพราหมณ์นี้เองที่เป็นเงื่อนไข

สำคัญให้ตัวละครพระรามรับบทเป็น “ผู้ปราบอธรรม” เห็นได้จากการที่ตัวละครพระราม ทำหน้าที่กำจัด (ฆ่า) ตัวละครที่มีความมีความประพฤติชั่วร้ายกระทำผิดศีลธรรม โดยเฉพาะการสังหารราวณะ (ทศกัณฐ์) ซึ่งบทบาทของตัวละครพระรามในการทำหน้าที่เป็นผู้ปราบอธรรมยังปรากฏในนิทานพระรามอีกหลายเรื่องรวมถึงรามเกียรติ์ของไทย

ส่วนตัวละครพระยาพรหมจักรที่ถูกประกอบสร้างให้อยู่ในสถานะของ “พระโพธิสัตว์” ตามกรอบแนวคิดทางพุทธศาสนานั้นพบว่ามีผลให้บทบาทของตัวละครพระยาพรหมจักรเปลี่ยนจาก “ผู้ปราบอธรรม” มาเป็น “ผู้บำเพ็ญทานบารมี” โดยบทบาทของพระยาพรหมจักรในการเป็นผู้มุ่งบำเพ็ญทานบารมีเห็นได้ชัดเจนจากการเลี่ยงที่จะให้ตัวละครพระยาพรหมจักรต้องรับบทเป็นผู้สังหารตัวละครที่มีความประพฤติชั่วร้ายแม้แต่การลงมือสังหารพระยาวิโรหาราช (ทศกัณฐ์) ก็ถูกเปลี่ยนให้เป็นหน้าที่ของพระยารัมมจักร (พระลักษมณ์) ในขณะที่บทบาทของกษัตริย์ผู้มีจริยาวัตรอันงดงามและมุ่งมั่นในการบำเพ็ญทานบารมีกลับได้รับการเน้นย้ำตลอดทั้งเรื่องโดยเฉพาะในตอนท้ายเรื่องที่กล่าวว่าพระยาพรหมจักรไห้ตั้งศาลาโรงทานไว้ 6 หลังพร้อมกับให้นำข้าวของเงินทองที่ได้จากต้นกัลปพฤกษ์และขุมเงินขุมทองที่พระอินทร์เนรมิตให้มาเป็นทานให้แก่บรรดาพราหมณ์และคนทั้งหลายทุกวันมิได้ขาดจนอายุได้พันปีก็จุติจากโลกมนุษย์ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

จากการละเอียดที่ผู้วิจัยได้นำเสนอมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าการมี “สถานะ”ที่แตกต่างกันคือเหตุผลสำคัญที่ทำให้ “บทบาทหน้าที่” ของตัวละครพระรามและตัวละครพระยาพรหมจักรมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยทั้งหมดเป็นผลมาจากการที่ตัวละครพระรามและตัวละครพระยาพรหมจักรถูกประกอบสร้างขึ้นภายใต้กรอบแนวคิดทางศาสนาค่านิยมทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน แต่ทว่าเมื่อนำบทบาทในการเป็นผู้ปราบอธรรมและการเป็นผู้บำเพ็ญทานบารมีที่ปรากฏมาวิเคราะห์ตามทฤษฎีในรสวรรณคดีสันสกฤตก็จะพบว่าไม่เฉพาะแต่ตัวละครพระรามเท่านั้นที่ได้รับการยกย่องให้อยู่ในฐานะวีรบุรุษ (รณวีระ) หากแต่ตัวละครพระยาพรหมจักรก็ได้รับการยกย่องให้อยู่ในฐานะของวีรบุรุษเช่นกัน เพราะทฤษฎีรสวรรณคดีสันสกฤตนั้น “วีรรส” ที่หมายถึง รสแห่งความมุ่งมั่นกล้าหาญนั้นแบ่งได้เป็น 3 อย่างคือ กล้ารบ เรียกว่า “รณวีระ” กล้าประพฤติธรรมหรือปฏิบัติหน้าที่เรียกว่า “ธรรมวีระ” และกล้าให้เรียกว่า “ทานวีระ” (Raksamani, 1991, pp. 129-130) จากเหตุผลดังกล่าวการบำเพ็ญทานบารมีของตัวละครพระยาพรหมจักรจึงเทียบได้กับการได้รับการยกย่องสรรเสริญให้เป็น วีรบุรุษ (ทานวีระ) เช่นเดียวกับตัวละครพระราม

นอกจากจะได้รับการประกอบสร้างและยกย่องให้เป็นวีรบุรุษแล้ว ผู้วิจัยยังพบว่าตัวละครพระรามและตัวละครพระยาพรหมจักรยังถูกประกอบสร้างและยกย่องให้อยู่ในสถานะของ “บุคคลในอุดมคติ” (Myth) อีกสถานะหนึ่ง โดยคุณลักษณะของบุคคลในอุดมคติที่ปรากฏในตัวละครพระรามและตัวละครพระยาพรหมจักรเกิดจากการประกอบสร้างบุคลิกภาพ 2 ส่วนร่วมกันคือ การประกอบสร้างบุคลิกภาพภายใน (Internal Personality) และการประกอบสร้างบุคลิกภาพภายนอก (External Personality) ภายใต้กรอบแนวคิด (Concept) เดียวกันคือ ให้ตัวละครพระรามและตัวละครพระยาพรหมจักรเป็นบุคคลที่มี “จิตใจ” และ “ความประพฤติที่ดีงาม” ขณะเดียวกันก็เป็นผู้ที่ “มากด้วยความสามารถ” โดยการประกอบสร้างบุคลิกภาพภายในได้ออกแบบให้ตัวละครพระรามและตัวละครพระยาพรหมจักรมีคุณลักษณะพิเศษและคุณสมบัติสำคัญที่เหมือนกันคือ เป็นผู้ที่มีปฏิภาณไหวพริบ มีเมตตา มีจิตใจอ่อนโยน และมีคุณธรรม เป็นต้น ส่วนการประกอบสร้างบุคลิกภาพภายนอกก็ได้ออกแบบให้ ตัวละครพระรามและตัวละครพระยาพรหมจักรมีคุณลักษณะพิเศษและคุณสมบัติสำคัญที่เหมือนกันคือ เป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพดีสง่างาม กล้าหาญ ขณะเดียวกันก็มีความสุขภาพเรียบร้อยอ่อนโยน หรือแม้กระทั่งออกแบบให้เป็นผู้มีคุณสมบัติในการเป็นผู้นำที่ดี เป็นบุตรที่ดี เป็นบิดาที่ดี เป็นพี่ชายที่ดี จนถึงเป็นการสามีและคนรักที่ดีเป็นต้น ซึ่งคุณลักษณะพิเศษและคุณสมบัติด้านต่าง ๆ ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นนี้ได้ทำให้ตัวละครพระรามและตัวละครพระยาพรหมจักรอยู่ในสถานะบุคคลในอุดมคติของชนชาวฮินดูโบราณคนไทยวนในพุทธศตวรรษที่ 25 อย่างสมบูรณ์ โดยผู้วิจัยเชื่อว่าการประกอบสร้างให้ตัวละครพระยาพรหมจักรมีสถานะเป็นบุคคลในอุดมคตินั้นเป็นผลมาจากการรับเอาแบบอย่างในการประกอบสร้างตัวละครพระรามให้เป็นบุคคลในอุดมคติในรามายณะและรามเกียรติ์ ดังนั้นการดำรงสถานะบุคคลในอุดมคติจึงถือเป็นคุณลักษณะสำคัญร่วมกันอีกอย่างหนึ่งของตัวละครพระรามและตัวละครพระยาพรหมจักรนอกเหนือจากการเป็นวีรบุรุษ ซึ่งคุณลักษณะสำคัญที่ถูกประกอบสร้างขึ้นร่วมกันนี้เปรียบได้กับภาพแทนทางความคิด ความมุ่งหวัง ของผู้คนทั้งสองสังคมที่มีต่อตัวละครพระรามและตัวละครพระยาพรหมจักร โดยที่ตัวละครพระรามและตัวละครพระยาพรหมจักรได้ถูกคาดคาดหวังให้เป็นฟันเฟืองสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันให้กลายเป็นสังคมในอุดมคติตามหลักความเชื่อทางศาสนา วัฒนธรรม ตลอดจนค่านิยมทางสังคมของตน

จากรายละเอียดที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าการเดินทางของตัวละครพระรามจากอินเดียสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จนถึงดินแดนล้านนาซึ่งเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนนั้น ตัวละครพระรามได้ถูกประกอบสร้างขึ้นใหม่ภายใต้กรอบแนวคิดทางพุทธศาสนา ค่านิยมทางสังคม และวัฒนธรรมดั้งเดิมในท้องถิ่น มีผลให้ “สถานะ” และ “บทบาท” ของตัวละครพระยาพรหมจักรมีการเปลี่ยนแปลงไปจากตัวละครพระรามรามายณะอย่างชัดเจน แต่ทว่าก็ยังมีคุณลักษณะสำคัญบางประการที่ทั้งตัวละครพระรามและตัวละครพระยาพรหมจักรยังคงไว้ร่วมกันนั่นก็คือการมีสถานะเป็น “วีรบุรุษ” และ “บุคคลในอุดมคติ” ซึ่งปรากฏการณ์ทั้งหมดที่เกิดขึ้นนี้ถือเป็นพลวัต (Dynamic) ของตัวละครพระรามสู่การเป็นตัวละครพระยาพรหมจักร โดยพลวัตที่เกิดขึ้นถือเป็นภาพแทนทางความคิดและความมุ่งหวังของคนไทยวนที่มีต่อตัวละครพระยาพรหมจักรในการทำหน้าที่ขับเคลื่อนสังคมของตนให้กลายเป็นสังคมในอุดมคติขณะเดียวกันตัวละครพระยาพรหมจักรก็เปรียบได้กับสัญญะทางวัฒนธรรมที่สื่อให้เห็นถึงความเป็นตัวตนของชาวไทยวน

บทสรุป

จากผลการศึกษาทำให้รู้ว่ารามายณะฉบับวาลมิกิมีที่มาจากเรื่องเล่าของบุคคลที่ได้รับการยกย่องให้เป็นวีรบุรุษในโลกอินเดียโบราณและมีจุดเริ่มต้นจากการเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะจนพัฒนามาเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ โดยฤษีวาลมิกิได้ประกอบสร้างเนื้อหาของเรื่องขึ้นใหม่ภายใต้กรอบแนวคิดทางศาสนาพราหมณ์ ส่วนการศึกษาพรหมจักรนั้นจากผลการศึกษาทำให้รู้ว่าพรหมจักรมีที่มาจากรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 เห็นได้จากการมีโครงเรื่องหลักและเนื้อหาของเรื่องที่คล้ายคลึงกันหลายตอน จากเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้พรหมจักรปรากฏกลิ่นอายของวรรณกรรมพระราม (รามายณะฉบับวาลมิกิและรามเกียรติ์ฉบับ ร.1) ขณะเดียวกันก็ทำให้รู้ว่าสังคมอินเดียและสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนในสมัยโบราณนั้นแนวคิดทางศาสนาได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างบรรทัดฐานและขัดเกลาพฤติกรรมทางสังคม ทั้งนี้เพื่อให้สังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันดำเนินไปสู่การเป็นสังคมในอุดมคติ

ส่วนความเข้าใจในกระบวนการเกิดพลวัตอุดมคติของตัวละครพระรามสู่การเป็นตัวละครพระยาพรหมจักรนั้น จากผลการศึกษาทำให้รู้ว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดพลวัต

ดังกล่าวคือ แนวคิดทางศาสนา ค่านิยมทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน โดยพลวัตที่เกิดขึ้นนำมาสู่การเปลี่ยนสถานะของตัวละครพระยาพรหมจักรคือ เปลี่ยนจาก “นารายณ์อวตาร” มาเป็น “พระโพธิสัตว์” มีผลให้บทบาทของตัวละครพระยาพรหมจักรเปลี่ยนจากผู้ “ปราบอธรรม” มาเป็นผู้ “มุ่งบำเพ็ญทานบารมี” แต่เมื่อนำบทบาทของทั้งการเป็นผู้ปราบอธรรมและผู้บำเพ็ญทานบารมีมาวิเคราะห์ตามแนวทางของทฤษฎีรสในวรรณคดีสันสกฤตก็พบว่าทั้งตัวละครพระรามและตัวละครพระยาพรหมจักรต่างก็ได้รับการยกย่องให้อยู่ในสถานะของ “วีรบุรุษ” ทั้งคู่ ขณะเดียวกันผู้วิจัยก็ยังพบว่านอกจากจะได้รับการยกย่องให้อยู่ในสถานะของวีรบุรุษแล้วตัวละครพระรามและตัวละครพระยาพรหมจักรยังได้รับการยกย่องให้เป็น “บุคคลในอุดมคติ” ด้วยวิธีการคือ ประกอบสร้างบุคลิกภาพภายในและบุคลิกภาพภายนอก โดยออกแบบให้ตัวละครพระยาพรหมจักรมีคุณสมบัติเช่นเดียวกับตัวละครพระรามคือ เป็นคน “ดี” ขณะเดียวกันก็เป็นผู้ที่ “มากด้วยความสามารถ” ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตัวละครพระยาพรหมจักรถือเป็นพลวัต (Dynamic) ของตัวละครพระรามที่เดินทางเข้ามาในดินแดนที่เป็นที่ตั้งของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน ส่งผลให้ตัวละครพระรามที่เข้ามานั้นมีพัฒนาการไปตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในท้องถิ่น ขณะเดียวกันตัวละครพระรามที่มีพัฒนาการมาเป็นตัวละครพระยาพรหมจักรก็ยังทำหน้าที่ของการเป็นภาพแทนทางความคิดและความมุ่งหวังของกวีที่มีต่อผู้คนรวมไปถึงสังคมของตน โดยมุ่งหวังที่จะให้ตัวละครพระยาพรหมจักรเป็นตัวจักรและฟันเฟืองสำคัญในการขับเคลื่อนผู้คนและสังคมปัจจุบันให้กลายสถานะไปเป็นบุคคลและสังคมในอุดมคติ

ข้อเสนอแนะ

ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบพลวัตอุดมคติของเนื้อหาและตัวละครพระรามในรามายณะกับวรรณกรรมพระรามเรื่องอื่น ๆ ที่ปรากฏในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

References

Chaisi, W. (2011). **Phrom Chak : A study of the Lanna version of Ramakian as Jataka literature** (Master's thesis). Chulalongkorn University, Bangkok. (In Thai)

Chinnun, P. (2004). **Analysis of Hanuman in Ramayana editions** (Master's thesis). Thaksin University, Songkhla. (In Thai)

Chotmani, P. (2000). **Analysis of the heroes in the Ramayana, the royal writings of the reign of King Rama II** (Master's thesis). Thaksin University, Songkhla. (In Thai)

Kammasut, P. (2001). **The leadership role of Rama in the Ramayana** (Master's thesis). Ramkhamhaeng University, Bangkok. (In Thai)

King Rama I. (1997). **Ramayana drama. 4 volumes.** Bangkok: Sinlapa Bannakhan. (In Thai)

King Rama VI. (1941). **Source of Ramakian.** Phranakhon: Phrachan Publisher. (In Thai)

Krasaechai, P. (1981). **Literature of Lanna Thai started Brahmachak : an analytical study.** (Master's thesis). Silpakorn University, Nakhon Pathom. (In Thai)

Laosunthon, N. (2005). Rama Jataka : the transformation from original literature to literature identity. **Royal academy 30**, (4), 1012-1020. (In Thai)

Nakbuppha, K. (1999). **Fundamentals of reading Thai literature.** Bangkok: Ton O, Grammy. (In Thai)

Na Thalang, S. (2002). **Tai people in fairy tales.** Bangkok: Matichon. (In Thai)

Nunsuk, P. (1981). **The influence of the epic Ramayana in Southeast Asia.** Bangkok. Office of the National Culture committee. (In Thai)

Prince Phithayalappharuethiyakon. (1963). **The universe of knowledge.** Phra nakhon: Thai Samphan. (In Thai)

Prince Phithayalappharuethiyakon. (1970). **Rama story.** Phra nakhon: Phrachan Publisher. (In Thai)

Raksamani, K. (2012). **Valmiki's epic Ramayana, Thai version.** Bangkok: Silpakorn University. (In Thai)

Wansai, S. [Pariwat]. (1979). **Jataka outside Nibat Phrom Chak : Ramayana idioms in Lanna Thai language.** Bangkok: Mitnara Kanphim Publisher. (In Thai)

Wanwet, N. (2015). The first translation of Valmiki's Ramayana in the history of Thai literature. **Journal of Humanities and Social Sciences**, 266-276. (In Thai)

Wara-eksiri, S. (2016). **The identity of Sita in various editions of the Ramayana (**Master's thesis). Silpakorn University, Nakhon Pathom. (In Thai)

Wongkasikon, C. (1986). **Analysis of the Ramayana drama in writings of King Rama I the Great according to the principle of drama (**Master's thesis). Srinakharinwirot University, Bangkok. (In Thai)